

Spoléhám na sílu pokory

Letos 6. listopadu uplyne sto let od narození Radima Palouše, bytostného filosofa, kterého od jeho poslání neodradily ani perzekuce komunistického režimu. Přinášíme ukázkou z nepříliš známého knižního rozhovoru s emeritním rektorem Univerzity Karlovy, nazvaného *Dobrodružství pobytu vezdejšího* (KNA, 2006).

► V knize *Ars docendi* uvádíte, že víra, kterou nezakládá důvěra, je křečovitým gestem, nepřirozeným, konstruovaným poutem. Kde se však bere ta důvěra, ono, jak píšete dále, spočinutí v náruči Boží?

To je nesnadná otázka. Mohl bych samozřejmě jednoduše říci, že je to Boží dar. Prostě jsem od přírody uzpůsoben důvěřivě, zatímco jiní jsou bytostní skeptici... Sám jsem byl celý život připravován na to, že život má smysl, že svět míří odněkud někam a není jenom kmitáním atomů. Že tedy nakonec přijmu smysl absolutní, že pojmu tu důvěru... Ale je toto dáno všem? Chesterton kdesi říká, že člověk je takový, že nevidí ani ty zázračné skutečnosti, které má před očima. Má brýle mámení, řekl by Komenský. Běžná důvěra se rodí z toho, že mám kolem sebe důvěryhodné lidi, avšak i tato člověčí důvěra se děje řízením Božím. Důvěra absolutní se může zjevit, jestliže lidské amen je důvěryhodné.

► Celé 20. století také provázela vzájemná nedůvěra mezi vědou a náboženstvím. Jak se to odrazilo na vaší víře?

Ve druhé polovině uplynulého století věda v mnohém zpokorněla: každé své tvrzení předkládá k revizi, ke kontrole. Popperova zásada „falzifikovatelnosti“, možnost zproblematizovat každou tezi, ve vědě zdomácněla, díky tomu jsou vědci opatrnější a pokornější. Ukázalo se jasněji, že pole, kde může věda objevovat a uplatňovat své nálezy, je omezené; každé zjištění podléhá buď dalšímu zpřesňování, nebo je překonáno. Všechny současné vědy dobře vědí, že každá vědecká odpověď přináší celou řadu nových otázek. Novověká věda má ovšem především povahu analytickou: z celku skutečnosti vyjímá určité oblasti a ty se stávají předmětem jednotlivých oborů zkoumání. Z celistvé skutečnosti vybírá části a činí z nich objekty, hovoříc potom o objektivní realitě. Je však lidský život a veškerý svět bez poškození dělitelný na kusy-objekty? Když posloucháte melodii, co chcete rozdělit na prvky hodné výzkumu? Cožpak kamera vidí? Co znamená, že žijí? Je čas, který si uvědomuji, dělitelný na okamžiky, na numerická „ted“ a hned zas další „ted“ a...? Není to tak, že dělitelný a číslý měřitelný čas je pouze vědecky důležitou pomůckou, ale veškerenstvo včetně lidského žití se děje? Že to podstatné jsou celky, byť drobné události nebo i velké, ba

největší – od stvoření do skonání, a ne monotónně ubíhající vteřiny? Lidský čas je obratem k žitému životu, k minulosti s minulými prohřešky, k přítomnosti s prosbou za odpuštění a k budoucnosti jako neustálé šanci nastávající nové čistoty. Ano, i ta objektivistická věda je v čemsi pokorná, totiž v otevřenosti vůči kritice svých dosavadních výtěžků a ke vstřícnosti vůči novým nálezům. Nepokorná je tehdy, jestliže si scientisticky činí výsadní nárok na jedinou či hlavní pravdu o všem.

Škoda, že takové pokory v duchu druhého vatikánského koncilu se nedostává také těm věřícím, kteří příliš tvrdě a suverénně inzerují svou vlastní pravdu a považují se za ty lepší, vědoucí. Předpokladem stádce, které se snaží patřit Kristu, je to, že věřící se uzná za hříšníka a že se nesnaží nad ostatními šéfovat z jakési „God-like position“. Naopak, velmi zřetelně vidí, jaký má vůči Bohu dluh. Tady pramení autentická pokora: Pane Bože, odpusť mně hříchy! V tom spočívá jeden z nejhlubších základů zbožnosti. Podle mého soudu je skutečná víra vždy spojena s vědomím, že mám jakožto věřící, tedy partner oné smlouvy s Nejvyšším, větší dluhy, větší zátěž než druzí, a přesto mne Bůh neopouští. Myslí-li si někdo, že jeho víra je lepší než víra druhých, že zná víc než druzí, v tu chvíli je nebezpečně ohrožován pýchou. Tím láká had Adama a Evu: „Budete znát dobré a zlé.“ A oni vymění neproblematický domov v Ráji za hadí svod, že budou jako Bůh a poznají „dobré a zlé“. Člověk potom už nemůže žít ve sladké nevědomosti, ale ani v jistotě o božsky dobrém a zlém. Nezbyvá mu než žít v otázce a to je jaksi nepříjemné a náročné. Je sice obrazem Božím, samostatným individuem, jež má rozlišovat mezi dobrým a špatným, ale plete se, chybuje, hřeší. A teprve v tomto proviňování a vědomí hříšnosti je prvotní základ čisté víry, víry, kterou „nemám“, „nevlastním“, k níž jsem však vázán určitým závazkem, velkorysou smlouvou nabídnutou Bohem.

► **Osobním Bohem?**

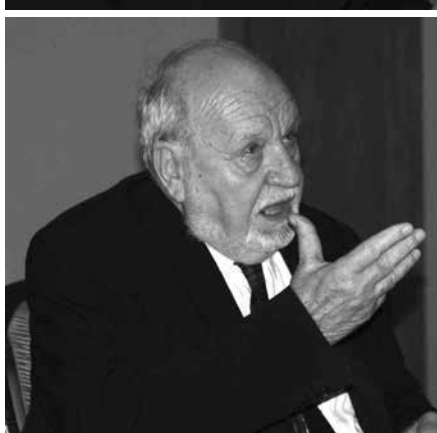
Ano, věřím, že Bůh mně rozumí, a věřím, že svědomí není jen nějaký psychologický prvek, ale nejednou opravdu hlas Boží (Sókratés považoval svědomí, *daimonion*, za božského posla), který ke mně konejšivě promlouvá, tiše povzbuzuje, často kritizuje a vyčítá.

→ To, že jsem katolickým křesťanem, není proto, že žena je katolička, nebo proto, že jsem jednou vstoupil do katolické církve a už nechci hrát za jiné mužstvo; je to proto, že skutečně věřím, že Bůh je sice radikálně preordinovaná bytost, avšak je osobní, neanonymní; jde o vztah k osobnímu Bohu. Dále pak, že tento Bůh je jediný, který dokázal tak dokonale prohrát, že na kříži říká: „Bože, proč jsi mě (jsem se) opustil?!“ V té chvíli překonává vše láskou. Neznám jiné náboženství, které by vyznávalo takto vydaného Boha. Když Ježíšovi říkali: „Sestup z kříže, ukaž, že jsi mocný Bůh!“, neudělal to právě proto, že jeho nejpozoruhodnějším atributem není svrchovaná moc, ale ochota být s námi; není to Bůh tam, ale Bůh s námi. Ovšemže se katolíci v minulých dvou tisících letech nemálo proviňovali a budou takoví i v budoucnosti. To ovšem platí pro každou křesťanskou denominaci. Katolictví má a chce být obecnstvím křesťanů; podle mého soudu (a nejen mého) je tu podmínka: aniž by ty „jiné“ považovalo za nedostatečně křesťanské. Mě vždy přitahovala celkovost, katolicita, univerzalita, nikoli uniformita.

► Jak se to odráží ve vašem filosofování?

Jednou – za totality – jsem měl bytovou přednášku o knize Helmuta Gollwitzera a Wilhelma Weischedela *Denken und Glauben*. Tématem bylo: Je tomu tak, že myslíme-li, nesmí se ničemu věřit, a když se věří, je myšlení subordinováno? Závěrem knihy je, že lidsky případné je myslet a věřit. Ovšemže do filosofické argumentace nelze jen tak míchat argumenty náboženské a že se musím držet stylu případného pro filosofii. Vím však, že vedle toho – a to je to *a* – existuje ještě jiné rozlišovací kritérium než pravdivý či nepravdivý výrok a to je věrnost nebo nevěrnost. Filosofie ostražitě sleduje nástrahy každé ideologizace a zajímá se o pokroky ostatních způsobů

Radim Palouš během přednášky *Víra a výchova pro Českou křesťanskou akademii* v roce 2009

sekulárního poznávání. To není relativismus! Používáme různé cesty – metody (mimochodem *methodos* znamená postup, cestu), abychom porozuměli tomu, co více nebo méně ve světě platí – nebo chcete-li – co je víc pravdě-podobné. A jak tedy filosof může věřit? Filosofické putování cestou necestou znamená filosofickou sebereflexi a ta umožňuje „zapřít sám sebe a následovat“ to, co je přesažné. I zakladatel evropské filosofické tradice Sókratés kromě toho, že znamenitě a racionálně vedl dialogické souboje, měl dvě nadřazené autority, božství a obecnství. V tomto putování, v tomto neustálém následování je filosofie podobná víře. Vždyť ani víra není něco hotového, nějaká dokonalá mapa života, něco, co mne privilejuje.

Moje osobní víra mne pak vede k přesvědčení, že tento svět je dán tak, že má smysl. To neznám, že jeho smysl znám! Věřím v něj! Někteří tvrdí, že žádný smysl není, že je to jen projekce lidské touhy a fantazie. Říkají si nihilisté. Nihilismus je ovšem produktem až nedávné doby (pojem poprvé vyslovil Jakobi v roce 1805). Teprve potom se smysl stal významným tématem filosofickým.

► Kdesi jste pronesl, že máte rád křesťanské sochy a obrazy a vůni kadidla, že je vám blízká ta nepopsatelná atmosféra kostelů a chrámů, kde člověk sejme klobouk.

Vítám takový „vnějšek“, je to pro mne a nejen pro mne jakási pomoc, i když pravá bohoslužba se obejde i bez toho. Uznávám, že výzdoba a vůně a ornáty jsou nakonec věci vnější a zbytné. Je dobře, že máme svědky, kteří viděli prázdný hrob, že víme i o jiných zázracích, je to všechno podaná ruka, pomoc. Co když je i člověku bližší dvojdomoví spíš než vylučovací postoj buď – anebo? Jsou věci, které musím přijmout v kladu i v jejich vnitřním záporu. Jindy musíme věřit v příslib, potenci, v jakési – jak říkal Josef Zvěřina – už a ještě ne. Vždyť

přece říkáme věřím, a modlíme se za svoji víru, abych věřil pravdivě; učíme se přijmout, že něco je nepochopitelné. Neustále máme nakročeno do neznáma, čelíme riziku, ať chceme, nebo ne.

Bůh je nedosažitelný. Kdokoli by si byl jist, že věří správně, už nevěří křesťansky. Kdokoli si je zabetonovaně jist, že Bůh je přesně takový, čím si hřeší. Ač se bytostně domáhám víry, nemohu ji „mít“ dostatečně, k Bohu se mohu pouze vztahovat jako ten nedokonalý celník, jako někdo, kdo důvěřuje Boží velikorysosti. Vadí mi někdy ta pochybná sebejistota nás katolíků: vy chudáci, jinak věřící či vůbec nevěřící, my vás poučíme, my už víme, jak to všechno je... To je přece nekřesťanské! Nemůžeme k jinému věřícímu přistupovat jako k nedoukovi!

► **Mnozí si nicméně mohou tu naši vnitřní nejistotu vykládat jako slabost. Nepotřebuje člověk jaksi přirozeně k tomu, aby mohl hájit svou pozici, určitou sebejistotu, přesvědčení o vlastní pravdě?**

Napsal jsem celou studii o toleranci, ale to teď nechci rozvádět. Jen se na okraj zeptám: „Co to znamená být smířlivý? Co to znamená tolerovat?“ Nelze přece tolerovat zbabělost, lživost; v takových případech má tolerance vždy jasné mantinely. A přesto se musíme učit být otevření i k lidem, kteří takto jednájí, jakkoli je třeba se zřetelně vymezit vůči nepřijatelnému jednání.

► **Je ale vůbec takové rozlišování v konkrétních případech v lidských silách?**

Začnu příkladem: O Sókratovi víme, že byl velice silně logický, dia-logický, a přesto byl velmi zbožným člověkem. Základem celé jeho existence byla oddanost bohům. Když často říká, dojdeme dále, *jestliže bohové dají*, není to floskule! Na mnoha místech můžeme vidět, že Sókratovi není na prvním místě mistrovství ve vedení věcného rozhovoru, nýbrž hluboká zbožnost – a teprve z ní vyplývá vědění vždy jen pouze lidské, tedy problematické, „na cestě“. Ale nejednou je blízko osvíceneckého intelektualismu, smím-li použít anachronního označení. Sókratés soudí, že kdyby zloděj opravdu věděl, že krást není správné, tak by přece nekradl. Proč by to dělal? O pár století později svatý Pavel připustí: Dělán, co nemám, vím, že to dělat nemám, a přesto to dělám... Je to velmi hluboký postřeh; kdo mu porozumí, snáz dokáže odpustit sobě i druhým a přijmout je.

Tataři při svých krutých nájezdech na Ukrajinu prý napichovali živé děti na ploty před očima zoufalých matek. Cítím spoluvinu za ně a vůbec za lidstvo – jak se mohlo něco takového stát! Jsou proto ti Tatařini ďáblivé hodní zavržení za svou nelidskost? Věděli něco o nemstivém, milujícím Bohu? Nežili své životy způsobem od křesťanství odlišným? Nepatřilo

k zvyklostem ničit poraženého nepřítele jak jen možno? Takže smím je ze svého hlediska kategoricky a bez váhání odsoudit jako vyvrhele? Vždyť oni nebyli „vyvržení“! Jejich válečné způsoby jsou mně odporné, avšak jsou to jejich způsoby, zatímco pro mne jsou to nezpůsoby, ba zločiny! Nedokázal bych je proto nenávidět. Ale přál bych jim a modlím se za to, aby pochopili, že to mezi lidmi a v lidstvu takto dál nejde. Nemohu je odsoudit. Soud absolutní přísluší tomu, kdo je s to lidské jednání prohlédnout skrz naskrz, totiž Bohu! Médii před časem proběhla zpráva o somálském mladíkovi, který zabil neozbrojeného amerického vojáka, vysvlékl ho donaha a skákal po něm. Muselo to být otřesné. Když se ho ptali, proč to udělal, řekl, že v jeho kmeni se takto vždycky zacházelo s nepřítelem. Je namístě kategorický odsudek? Přál bych mu z hloubi srdce, aby pochopil, že člověk je schopen vzdělání, je schopen vystoupit výš, podívat se s nadhledem na sebe, na svou minulost i na kmenové rituály.

► **Není poněkud odvážné říci, že člověk je vzdělavatelný, a mít přitom na mysli barsbarskou nelidskost? Nejde mi teď o psychologický rozbor, ale chci se vrátit k předchozí otázce: Není k tomu, abych mohl hájit svoji pozici, potřeba určitá sebejistota, přesvědčení o vlastní pravdě?**

Řekl jste „přesvědčení“, sebejistota o vlastní pravdě. Takové neomezené nadlidské přesvědčení snadno nabude – a myslím to v dobrém slova smyslu – povahy ideologie, tedy domněle logicky nepochybně a pevně svázaných ideji. Takové přesvědčení je vždy nějak agresivní, násilné. A to je něco bytostně protikřesťanského.

Sám za sebe se prostě musím smířit s tím, že můj život bude problematický. A kde k tomu čerpat sílu? Jedině v tom, co není ze mne. Posilu nacházím v kostele, když klečím a modlím se. Nespoléhám na sebe, ale na sílu pokory.

► **Spoléháte na sílu pokory?**

Někdy se zdá, že pokora má nádech slabosti, ale to není pravda. Ano, být pokorný znamená neprosazovat SE, ale naslouchat a poslouchat, být poslušný nároku, který na mne klade odpovědnost. Znamená to být otevřený, být doufající. Křesťanská odpovědnost má být schopností vnímat výzvy světa a na ně příslušně, poslušně odpovídat. Ve všech evropských jazycích najdete tutěž dialogickou figuru, která naznačuje, že být odpovědný znamená být schopen dát Bohu odpověď, přiznat a objasnit své jednání. Když ale někdo živě necítí, že sám stojí v otázce, pak jakápak odpovědnost! Dokud člověk nevstoupí do proudu řeky, jak by mohl zkoušet plavat v dravé vodě? Pokud pokora dokáže vydržet takové riziko a napětí, je jedinou lidskou „silou“, kterou chápou jako nehříšnou.

Ukázky vybral Josef Beránek.